

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Демченко Ірини Іванівни на дисертаційну роботу Токар Любові Петрівни
«Підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації
інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015
Професійна освіта (за спеціалізаціями)**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

У сучасних умовах світової інтеграції активно формується нова філософія інклюзивного суспільства, у межах якої переосмислюються ціннісні орієнтири і стратегії людського буття для подолання негативних наслідків будь-яких проявів дискримінації та створення безбар'єрного простору в Україні, що забезпечує безперешкодний доступ усім громадянам до освіти, інфраструктури, транспорту, зайнятості, отримання публічної інформації, послуг тощо. Тому тема дослідження, здійсненого Любов'ю Токар, поза всяким сумнівом, є надзвичайно актуальною і зумовлена:

- цивілізаційними викликами розвитку людства та соціокультурними очікуваннями суспільства, що безпосередньо віддзеркалюються в організації, функціонуванні й поширенні інклюзивної освіти, окресленими в низці міжнародних та державних документів: «Саламанська декларація», «Цілі сталого розвитку 2016–2030», Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та ін.;

- інноваційними освітніми процесами щодо створення умов для задоволення освітніх потреб, інтересів та сприяння розвитку усіх дітей, молоді і дорослих незалежно від статі, віку, раси, стану здоров'я, інвалідності, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану;

- збільшенням кількості дітей з особливими освітніми потребами через поранення, переселення, насилля, психологічні травми, посттравматичний синдром та ін., що виникли внаслідок повномасштабної російської агресії;

- необхідністю оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку дітей в інклюзивному освітньому середовищі на основі індивідуально зорієнтованого та інтерактивного підходів;

- удосконалення системи підготовки майбутніх педагогів здатних якісно виконувати свої професійні функції в умовах інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти, налагоджувати позитивну взаємодію та співпрацю усіх учасників освітнього процесу, шляхом широкого використання технологій інтерактивного навчання.

За таких обставин, актуальним постає подолання суперечностей між: тенденцією поширення інклюзивного підходу в системі загальної, зокрема дошкільної освіти, та недостатнім урахуванням цього факту у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти;

соціальною потребою в компетентних педагогах підготовлених до налагодження активної міжособистісної взаємодії дорослих і дітей в умовах освітньої інклюзії й недостатньою готовністю до реалізації інтерактивних технологій в навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти; об'єктивною необхідністю впровадження науково обґрунтованої системи підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі та відсутністю прикладних розробок і моделей цього процесу.

Зважаючи на викладене, тема дисертації Л. Токар «Підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі» цілком відповідає запитам часу. Дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Інноваційні педагогічні технології навчання в умовах інформатизації освіти в Україні та за кордоном» (протокол № 8 від 23 грудня 2019 року) та науково-методичної теми Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» «Педагогічна компетентність педагогічних працівників – складова формування інноваційного освітнього середовища» (протокол №1 від 29 серпня 2019 року).

2. Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. У результаті ретельного наукового пошуку дисертантом уперше обґрунтовано, змодельовано та методично оновлено систему підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі; визначено структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний) готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, окреслено критерії (мотиваційний, когнітивний, практичний), показники та рівні (високий, середній, низький) її сформованості; уточнено сутність поняття «підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі» як комплексно структуровану властивість, що поєднує рівень сформованості професійних знань, умінь і навичок, критичного мислення, цінностей, особистісних якостей фахівця, готовність до постійного саморозвитку й самовдосконалення, котра визначає здатність майбутніх педагогів здійснювати професійну діяльність; подальшого розвитку набули шляхи професіоналізації предметної підготовки здобувачів освіти в освітньому середовищі педагогічного коледжу.

3. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні, оновленні, удосконаленні і впровадженні в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти авторські навчально-методичні посібники «Дошкільна педагогіка у схемах та таблицях», «Інтерактивні методи у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти: виклики сучасності: фестиваль авторських ідей» та «Інтерактивні технології у підготовці майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в інклюзивному освітньому середовищі. Освітній калейдоскоп» для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта», удосконалену робочу програму з дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО», онлайн-вправи та

завдання сервісу PowToon і програми VideoScribe із навчальних дисциплін «Інклюзивна освіта» та «Корекційна педагогіка», комплекс педагогічних ситуацій, алгоритми, творчі проекти, маршрутні карти та освітні картотеки. Укладено методичні рекомендації для викладачів дошкільних психолого-педагогічних дисциплін.

Так, результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, відокремленого структурного підрозділу «Педагогічний фаховий коледж Львівського національного університету імені Івана Франка», Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського».

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій Л. Токар дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково-теоретичного дослідження. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження та логічним, послідовним і переконливим викладом матеріалу. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дослідження та їх комплексним використанням. Чіткість і структурованість наукового апарату дослідження дало можливість визначення науково обґрунтованих теоретичних засад, обрання оптимальної стратегії здійснення наукового пошуку, окреслення основних питань для вивчення.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною, що дозволила автору охопити предмет дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, що ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу. Повний обсяг дисертації викладено на 204 сторінках, із них основного тексту – 193 сторінки. Справляє позитивне враження джерельна база роботи (428 найменувань, із них 24 – іноземними мовами), що свідчить про системне й глибоке осмислення досліджуваної проблеми та високий рівень наукової підготовки автора.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, що корелює з темою та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт, предмет, комплекс використаних у роботі дослідницьких методів. Розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення і наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації. Матеріали виконаного дослідження включають теоретичний, методичний та експериментальний вектори.

У першому розділі дисертації *«Теоретичний аналіз підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в*

інклюзивному освітньому середовищі» нам імпонує спроба автора глибоко осмислити шляхи створення інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти та ті провідні категорії, що складають основу вагомих теоретичних напрацювань, які збагачують педагогічну науку. Зокрема, йдеться про уточнення сутності понять «професійна підготовка» та «підготовка майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі», «готовність» та авторська інтерпретація категорії «готовність майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі» як показника їхньої здатності вирішувати освітні проблеми, збагачувати освітню готовність застосувати інтерактивні педагогічні технології в діяльності з дітьми дошкільного віку, новинки дошкільної освіти; прагнення займатися самоосвітою, саморозвитком.

Грунтовне вивчення зарубіжного досвіду використання інтерактивних технологій в дошкільному інклюзивному середовищі дозволило автору виявити низку ефективних технологій підтримки спільного навчання, виховання і розвитку дітей з/без особливих освітніх потреб на основі взаємодії (інтерації) таких як: арт-терапія, стоун-терапія, блонберг-терапія ритмічними рухами, методика Floortime (Флортайм), Су-Джок терапія, Теасх-терапії, 3С терапія та ін.

Автор вдало виокремила компоненти, які оптимально забезпечують формування готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі (мотиваційний, когнітивний та діяльнісно-технологічний) та критерії її сформованості (мотиваційний, когнітивний, практичний), конкретизованих достатньо аргументованими показниками, які ранжувалися за високим, середнім і низьким рівнями.

Варто також звернути увагу на особливий сумлінності автора роботи щодо студіювання наявних наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених в межах порушеної проблеми дослідження.

Важливим науково-методичним результатом дослідження, представленим у другому розділі роботи *«Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі»* слід вважати розроблені дисертантом методичні основи формування готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, спроектовані як систему науково-педагогічного забезпечення означеного процесу.

Нам імпонує, що розроблена модель формування готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі представлена як багатокомпонентна, цілісна та динамічна структура, що складається з теоретико-методологічного, змістовно-практичного та результативного блоків, кожен із яких містить необхідні й достатні взаємопов'язані елементи, що чітко аргументовані.

Слід зазначити, що у цій моделі логічно, доступно й лаконічно в схематичній формі показано, якої мети треба досягнути, на яких підходах і

принципах повинен ґрунтуватися процес формування досліджуваної готовності, яку послідовність та педагогічні умови потрібно забезпечити, щоб досягти бажаної результативності – готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі.

Досліднику вдалося виокремити комплекс необхідних і достатніх педагогічних умов (розвиток позитивної мотивації майбутніх педагогів ЗДО до застосування інтерактивних технологій в ІОС; поєднання теоретичної та практичної підготовки шляхом моделювання педагогічних ситуацій з використанням інтерактивних технологій; використання інтерактивних технологій навчання у вивченні курсу навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта в ЗДО»), які забезпечують оптимальне поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів до реалізації інтерактивних технологій в дошкільному інклюзивному середовищі.

Не менш цікавим та інформативним вбачаємо і матеріал третього розділу роботи *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі»*, у якому представлено розроблений згідно з результативним блоком моделі критеріально-рівневий апарат визначення стану сформованості досліджуваної готовності, а також висвітлено результати проведених на його основі констатувального та формуального експериментів. Констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи показав загалом недостатньо високі рівневі характеристики сформованості майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, що зумовило необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в ракурсі досліджуваної проблеми.

Позитивної оцінки заслуговує практичне впровадження розробленої моделі та педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі, а також методичного забезпечення цього процесу на етапі формуального експерименту. «Методичну родзинку» роботи складають розроблені дисертантом методи, прийоми й техніки опанування студентами інтерактивними технологіями на основі вивчення курсу «Інклюзивна освіта в ЗДО»: алгоритми дій та освітні картотеки, вирішення педагогічних ситуацій та чек-лист, маршрутні карти та сторітелінг, інклюзивний калейдоскоп та комікси, освітні проєкти та кейси та ін.

Під час контрольного етапу експериментальної роботи проведено порівняльний аналіз якісних і кількісних змін щодо рівня сформованості готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі. Позитивна динаміка отриманих результатів засвідчили статистично значущі відмінності у рівнях сформованості досліджуваної готовності, що підтверджує ефективність заявленої моделі.

Привертає увагу ретельна верифікація отриманих експериментальних даних із застосуванням спеціальних методів математичної статистики. Використаний комплекс взаємодоповнюючих діагностичних методів, репрезентативність вибірки, коректне використання методів статистичної обробки експериментальних даних забезпечують вірогідність та аргументованість результатів дослідження.

Висновки до розділів та загальні висновки в цілому відображають зміст та результати наукового пошуку, узгоджуються із завданнями дослідження, є логічними та аргументованими.

Отже, аналіз змісту дисертації дає підстави для загального висновку про те, що поставлені завдання розв'язано, гіпотезу підтверджено, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертанта засвідчив їх відповідність вимогам що до оприлюднення результатів дослідження. Серед опублікованих праць Л. Токар 3 статті у наукових фахових виданнях України (з них 1 – у співавторстві), 2 статті в періодичному виданні Європейського Союзу (з них 1 – у співавторстві), 10 публікацій у матеріалах конференцій (з них 1 – у співавторстві), розроблено, надруковано та використовується в освітньому процесі 6 навчально-методичних посібників.

7. Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів дослідження, вважаємо за доцільне висловити зауваження та побажання дискусійного змісту:

1. Проведений аналіз літературних джерел з проблеми підготовки та формування готовності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності набув би більш практичної цінності, якби дослідниця детальніше розглянула особливості засвоєння спеціальних фахових знань, соціально-інклюзивних понять та формування особистісних професійно значимих якостей здобувачів під час освітнього процесу у вищій школі.

2. Робота значно би виграла, якби автор, розглядаючи зарубіжний досвід використання інтерактивних технологій в освітній інклюзії, проаналізувала вітчизняні і зарубіжні здобутки використання інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі закладів дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій (пандемії COVID-19 та воєнного стану).

3. У представленій авторській моделі підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти до реалізації інтерактивних технологій в інклюзивному освітньому середовищі (підрозділ 2.1) подано організаційні форми навчання здобувачів. Вважаємо, що їх варто було б розподілити на аудиторні (лекції, практичні заняття та ін.) та позааудиторні (тренінги, круглі столи та ін.).

4. У науковій роботі розкрито зміст поняття «технологія» як сукупність знань і прийомів, які поетапно застосовуються для досягнення поставленої мети, проте, описані дослідницею проєктна та Монтесорі технології (ст. 70 і ст. 113) названо «методом» і «методикою». Доцільно було б чітко розвести усі ці наукові поняття, аби уникнути плутанини в роботі.

М. Київ